

Další přemýšlení nad kontrolou – staráním se

Pátek, 29 Říjen 2010 00:00 Napsal uživatel Ivan Úlehla

Když jsme posunuli pojetí pomoci a kontroly směrem k definování spolupráce a starosti, domnívám se, že je dobrý čas k soustředění pozornosti na otázky kontroly tak, abychom ji přesněji rozlišili a definovali v prostředí psychoterapie.

Ke kontrole máme jako konstruktivisti stále ještě nevyjasněný vztah. To, že jsme ji zahrnuji mezi profesionální způsoby práce z ní nesňalo punc něčeho nežádoucího. To že jsme profesionální způsob práce přejmenovali na starání se, ještě nedokončilo vyrovnání našeho pohledu na spolupráci a starání se jako dvě rovnocenné, stejně hodnotné, a stejně často používané psychoterapeutické postupy.

Stále máme před sebou různé, i poměrně dramatické výroky zasloužilých otců myslitelů o tom, co s kontrolou souvisí. Domnívám se, že přetrvávající nejasnosti a nejistoty pramení právě z nedostatku rozlišování, z nepřesného definování a jinými slovy ze zmatení jazyků jimiž o jevu kontrolování mluvíme.

Předně je zde epistemologická kritika konceptu moci od Gregory Batesona:

„Mýtus moci“ je velmi podmanivý, je pravděpodobné, že většina lidí v něj více nebo méně věří. Moc je mýtus, který se, pokud člověk v něj věří, stává sebezpotvrzujícím. [...] Nežijeme v takovém druhu univerza, v němž by bylo možné jednoduché lineární působení. Život není takový. [...] Mýtus moci je nevyhnutelně epistemologickým šílenstvím a vede nevyhnutelně k různým druhům neštěstí [...] uplatnění takové moci v jakémkoli ekosystému nevyhnutelně vyústí v destrukci a patologii [...] víra v platnost metafory moci v mezilidských vztazích bude vždy destruktivní.

K tomu potvrzuje Humberto Matruana z hlediska konceptu strukturního determinismu:

Struktura objektu determinuje jeho chování tím, že specifikuje všechny interakce, které může podstupovat... specifikuje, s kterými událostmi ve svém prostředí může interagovat a jak ... struktura není statická věc, mění se s každou interakcí, kterou prochází... Kauzalita je pouze popisem pozorovatele, psychologická zkušenost "kauzality" však nikdy nemůže mít za následek instruktivní interakci... instruktivní interakce, je ontologicky nemožná.. protože taková kauzalita je nemožná, je také nemožné ovládnutí /control/.

Srovnáním obou popisů můžeme snadno spojit Batesonovu lineární kauzalitu s Maturanovskou instruktivní interakcí a uzavřít, že ať nazváno tak či onak, jsou neuskutečnitelné.

Gianfranco Cecchin se svým znevažujícím přístupem dochází k ještě drsnějšímu vyjádření:

I zjevně úspěšná kontrola druhých, či kontrola druhými, vždy vede k nákladné neúčinnosti, násilí a korupci. Věříme, že kontrolování... může být uskutečněno jen za extrémních nákladů a z dlouhodobého hlediska nikdy nefunguje... Jestliže patologicky vnímáme druhého jako toho, kdo vyžaduje kontrolu, sytíme tím vlastní bláznovství ... Pokud účinnost vůbec existuje, zdá se, že leží v pozdvihnutí

deviantních částí populace na náklady těch, koho se to týká. Například zákaz výroby a prodeje určitých výrobků (například pornografie, drog či prostituce) obvykle vytvoří mocné boháče, kteří si zajišťují vážnost na náklady občanů, kteří organizují své úsilí kolem spotřeby těchto šidítek.

Proti těmto pohledům na lineární kauzalitu, instruktivní interakci, kontrolu však stojí naše běžná zkušenost. Především zde jde o dvě oblasti. Předně nepřetržitě zažíváme, a máme za zcela samozřejmý, náš způsob uchopení světa v příčinných souvislostech. Umožňuje nám to tu základní věc, abychom svému světu vůbec nějak rozuměli, aby nám to dávalo smysl, neumíme to jinak než v kauzálních souvislostech, v pojmech příčin a následků. Děláme to, co Kurt Ludewig nazývá redukcí komplexity. Nebo jednodušeji Terry Pratchett vyprávěním příběhů o světě: O nesmírných složitostech si vyprávíme jednoduché příběhy a když je pochopíme, máme za to, že jsme pochopili i celou tu složitost.

Druhou je naše opět běžná zkušenost, že naše instrukce jsou poslechnuty a sami instrukce přijímáme. Tedy alespoň dost často, dokonce i děti někdy poslechnou, klienti jsou povětšinou poslouchající. Víme že instrukce jsou spojeny prakticky se vším, co děláme a s čím se setkáváme, od příkázání, přes pravidla chování až ke standardům či vojenským rozkazům. Instrukce jsou nejčastějším způsobem řešení lidské vzájemnosti, říkáme tomu instituce a jsou charakteristické jako „es muss sein“. Ačkoli brbláme, používáme je, vytváříme je vyžadujeme jejich dodržování dokonce trestáme porušení. Zažíváme, že máme vliv na druhé lidi a oni na nás. Bez víry, že můžeme mít vliv na druhé bychom ani nemohli dělat svou profesi psychoterapeuta.

Co s tím? Tak jak to jde dohromady?

Začněme s definicemi. Pojmům jako je kontrola, instrukce, řízení atd. je společné jedno: obsahují téma moci. Při hledání významu slov se zdá užitečné ponechat slovu moc význam lineárně kauzální ve smyslu Hartlova Psychologického slovníku: *moc = schopnost jedné osoby docílit zamýšlené účinky na chování nebo city druhé osoby nebo osob.*

Bateson říká, že moc je epistemologický omyl, Maturana o lineární kauzalitě, že je nemožná, Cecchin mluví o nákladné neúčinnosti. Proč to tedy my lidi pořád zkoušíme? Odpověď zdá se být prostá: protože to často funguje, možná dokonce většinou. Znamená to, že se toho v terapii máme vzdát, abychom neupadali do omylů, nepokoušeli se o nemožné a neefektivní?

Můžeme si představit, že jedna z věcí, které lidstvo neustále hledá stejně jako zlatý grál, je právě odpověď na otázku jak docílit, aby mne druhý poslechl. při hledání odpovědi se vynořila řada, možná vedlejších, ale nikoli nepodstatných a nikoli jednoznačných důsledků:

- odpovědi bychom nehledali, kdyby to šlo
- to, že užívání moci vůči druhým máme potřebu regulovat a vymezovat, znamená, že její užití a zneužití je možné
- sebepotvrzující epistemologický omyl vytváří „vlastní realitu“ v níž všechny mocenské nástroje fungují docela dobře

To, že instruktivní interakce není možná, resp. že její podnícení má nepředvída-

telné účinky, ještě neznámá, že jednou z možných reakcí druhého člověka nemůže být přijetí příkazu. Jestliže uvažujeme o lidech, pak nesmíme zapomenout, že k biologii přistupuje sociálně. Interakce dvou lidí pak nezahrnuje pouze koordinace činností, ale koordinace koordinací, tedy jazyk a jeho specifické možnosti.

Jestliže vyhodnotím, že sdělení druhého je příkaz, instrukce, návod, pak to není tak, že nemohu takovou instrukci přijmout. Tvrzení o nepředvídatelnosti instruktivního podnětu platí z pohledu toho, kdo instrukci vydává. Já jako ten druhý, jako příkladač významu z okolí přicházejících podnětů, pak mám mimo všechny další i možnost se podvolit.

Tuto otázku jsme řešili před několika lety na seminářích o moci.

Můžeme tedy říci, že v našem lidském světě balancujeme po napnutých lanech lineární kauzality, že žijeme ve světě, kde jedni poslouchají druhé. A toto tvrzení je epistemologický omyl, mýtus, který nám ale pomáhá žít. Když se nám bude dařit si udržet vědomí že to, že někdo někoho poslechne není popřením nemožnosti instruktivní interakce, ale jednou z možností, kterou má a svobodně volí, pak se s kontrolou bude žít snadněji.

Klíčem je pracovat s rozhodovacími procesy člověka, kterého si bereme na starost. Učinit z něj autora. Zplnomocnit jej jako autonomní a schopnou bytost.